

УДК 349.3:336.14

Л.І. Борисенко, ст. викладач

Чернігівський державний технологічний університет, м. Чернігів, Україна

ЗНАЧЕННЯ ЄДИНОГО СОЦІАЛЬНОГО ВНЕСКУ У ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ ДОХОДІВ БЮДЖЕТУ ПЕНСІЙНОГО ФОНДУ УКРАЇНИ

Л.И. Борисенко, ст. преподаватель

Черниговский государственный технологический университет, г. Чернигов, Украина

ЗНАЧЕНИЕ ЕДИНОГО СОЦИАЛЬНОГО ВЗНОСА В ПРОЦЕССЕ ФОРМИРОВАНИЯ ДОХОДОВ БЮДЖЕТА ПЕНСИОННОГО ФОНДА УКРАИНЫ

L.I. Borysenko, senior lecturer

Chernihiv State Technological University, Chernihiv, Ukraine

THE MEANING OF THE UNIFIED SOCIAL PAYMENT IN THE PROCESS OF FORMING THE PENSION FUND OF UKRAINE BUDGET INCOMES

Проаналізовано склад доходів бюджету Пенсійного фонду України. Розглянуто теоретичні аспекти адміністрування єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування, його вплив на процес формування доходів бюджету та запровадження загальнообов'язкового накопичувального пенсійного страхування.

Ключові слова: бюджет Пенсійного фонду України, доходи, видатки, власні надходження, єдиний внесок, бюджетний дефіцит.

Проанализирован состав доходов бюджета Пенсионного фонда Украины. Рассмотрены теоретические аспекты администрирования единого взноса на общегосударственное социальное страхование, его значение в процессе формирования доходов бюджета и внедрения общегосударственного накопительного пенсионного страхования.

Ключевые слова: бюджет Пенсионного фонда Украины, доходы, расходы, собственные поступления, единый взнос, бюджетный дефицит.

The composition of incomes of the Pension Fund of Ukraine budget is analyzed. The theoretical aspect of administering the social payment for general compulsory state social insurance, its influence on the process of forming the budget incomes and implementing general and compulsory endowment pension insurance are studied.

Key words: budget of the Pension fund of Ukraine, incomes, expenses, personal earnings, payment, budget deficit.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими та практичними завданнями. З початку 2011 року відбулися зміни в порядку адміністрування внесків до Пенсійного фонду та фондів соціального страхування шляхом запровадження єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування. Також у 2011 році прийнятий Закон України «Про заходи щодо законодавчого забезпечення реформування пенсійної системи», який передбачає зміни умов призначення пенсій у солідарній системі та визначає умови обов'язкової накопичувальної пенсійної системи.

Діюча нині солідарна система загальнообов'язкового державного пенсійного страхування не має можливостей гарантувати нормальний рівень життя громадянам пенсійного віку. В Україні останнім часом спостерігається скорочення питомої ваги працюючого населення та збільшення кількості пенсіонерів. Відповідно, внески до Пенсійного фонду працюючих не можуть забезпечувати в повному обсязі виплату пенсій пенсіонерам. Саме тому питання запровадження загальнообов'язкового накопичувального пенсійного страхування стає досить актуальним. Суть накопичувального страхування полягає в тому, що частина обов'язкових внесків до пенсійної системи накопичуватиметься в єдиному Накопичувальному фонді і обліковуватиметься на індивідуальних накопичувальних пенсійних рахунках громадян, які сплачуватимуть такі внески. Кошти Накопичувального фонду будуть інвестуватися в економіку України з метою захисту їх від інфляції, одержання інвестиційного доходу, забезпечення потреб держави в джерелах фінансування довгострокових інвестиційних проектів.

Але загальнообов'язкова накопичувальна пенсійна система може бути запроваджена в рік, наступний за роком ліквідації дефіциту бюджету Пенсійного фонду. Протягом останніх років спостерігається тенденція щодо зростання дефіциту Пенсійного фонду України, яка обумовлена необхідністю забезпечення соціальних виплат, обсяг яких не

забезпечується надходженнями фонду. Підґрунтям фінансової стабільності Пенсійного фонду є збільшення надходжень у бюджет Фонду коштів від сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування.

Отже, питання адміністрування єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування на сьогодні є актуальними та потребують термінового вирішення.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Теоретичні та практичні питання формування та використання коштів Пенсійного фонду відображені в працях Н.М. Внукової, Н.В. Кузьминчук, Ю.С. Конопліна, О.В. Бевзенко. Аналіз особливостей формування, обліку надходжень Пенсійного фонду в контексті проблем солідарної пенсійної системи проведений у роботах Н.Б. Ярошевич, Ю.А. Бондар, О.Б. Юрченко.

Значний внесок у формування національної концепції пенсійного забезпечення та загальнообов'язкового державного соціального страхування зробили Б.О. Зайчук, О.М. Губрієнко.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Для комплексного вирішення впливу єдиного соціального внеску на формування бюджету Пенсійного фонду необхідно дослідити порядок його нарахування та сплати, а також визначити його значення в запровадженні загальнообов'язкової накопичувальної пенсійної системи.

Метою цієї статті є систематизація основних факторів, які впливають на формування бюджету Пенсійного фонду, та визначення ролі єдиного внеску як основного інструменту власних надходжень Фонду.

Викладання основного матеріалу. Пенсійний фонд України – це центральний орган виконавчої влади, який забезпечує реалізацію державної політики з питань пенсійного забезпечення, керівництво та управління солідарною системою загальнообов'язкового державного пенсійного страхування, призначення та своєчасну виплату пенсій, допомоги на поховання, забезпечення збору, ведення обліку надходжень від сплати єдиного внеску, ефективного та цільового використання коштів, а також інших завдань, покладених на Пенсійний фонд [1].

Пенсійний фонд має свій бюджет – план утворення і використання цільового страхового фонду, що формується за рахунок страхових внесків до солідарної системи та надходжень з інших джерел, визначених Законом України "Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування"[12]. Слід зазначити, що формування бюджету здійснюється на основі чинного законодавства і нормативно-правових актів у сфері пенсійного забезпечення з урахуванням прогнозних макроекономічних показників економічного і соціального розвитку України та розмірів соціальних стандартів на наступний рік, норм Закону України «Про Державний бюджет України» та результатів аналізу виконання показників бюджету Пенсійного фонду за минулі періоди.

Затверджується бюджет Пенсійного фонду на відповідний бюджетний рік постановою Кабінету Міністрів України.

Бюджет Пенсійного фонду складається з доходної та видаткової частини. У свою чергу, доходна частини формується з таких надходжень:

- власні надходження;
- кошти Державного бюджету України;
- кошти Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття;
- кошти Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України [13].

Більш детальне формування доходів бюджету Пенсійного фонду за останні три роки з моменту запровадження єдиного соціального внеску в розрізі надходжень розглянемо у табл. 1.

Таблиця 1

Структура доходів бюджету Пенсійного фонду України

Склад надходжень	2011 р.		2012 р.		2013 р.	
	тис. грн	питома вага, %	тис. грн	питома вага, %	тис. грн	питома вага, %
Залишок коштів на початок року	2 199681,2	1,14	2199700	1,02	2199700	0,95
Власні надходження	150214324,8	77,64	163634914,2	75,88	168622699,4	72,52
Кошти Державного бюджету України	40562100,5	20,96	49170216,7	22,8	61469 768,3	26,44
Кошти Фонду соц. страхування на випадок безробіття	62252,7	0,03	154842,9	0,07	83347,6	0,04
Кошти Фонду соц. страхування від нещасних випадків на виробництві та проф. захворювань	442287	0,23	479839,5	0,23	109569,6	0,05
Разом	193480 646,2	100	215639513,3	100	232485084,9	100

Як видно з таблиці, за досліджуваний період відбувається стабільне зростання доходів бюджету Пенсійного фонду та зменшення питомої ваги власних надходжень бюджету з 77,64 % у 2011 році до 72,52 % у 2013 році, що пов'язано, як правило, з такими негативними явищами в нашому суспільстві, як неофіційне працевлаштування, приховування роботодавцями фактичних обсягів коштів, що спрямовуються на оплату праці. Також одним із чинників зменшення власних надходжень є збільшення рівня безробіття.

Одночасно спостерігається збільшення трансфертів з Державного бюджету України на спеціальні пенсійні виплати (колишнім військовим, державним службовцям, чорнобильцям тощо). Так, у 2011 році вони становили 20,96 %, а у 2013 році збільшилися до 26,44 % бюджетних надходжень. Ураховуючи, що власні надходження є основним інструментом формування доходів бюджету Пенсійного фонду, проаналізуємо їх структуру в табл. 2.

Таблиця 2

Структура власних надходжень бюджету Пенсійного фонду України

Власні надходження	2011 р.		2012 р.		2013 р.	
	тис. грн	питома вага, %	тис. грн	питома вага, %	тис. грн	питома вага, %
Сума єдиного внеску, розподілена на пенсійне страхування	143565267,4	95,57	159118596,7	97,24	164284753,8	97,44
Кошти, сплачені банками за користування тимчасово вільними коштами ПФУ	25150	0,02	35000	0,02	31374,6	0,02
Кошти на виплату різниці в пенсійному забезпеченні наукових працівників	27453,2	0,02	30688	0,02	53260,6	0,03
Кошти на виплату пенсій працівникам, зайнятим на роботах за списком № 1	433986,9	2,89	3180815,7	1,94	2774429,4	1,64
Кошти на виплату пенсій іноземним пенсіонерам	37222,7	0,02	40752,9	0,02	40232,9	0,02
Інші надходження	2219944,6	1,48	1229060,9	0,76	1438648,1	0,85
Разом	150214324,8	100	163634914,2	100	168622699,4	100

Дані таблиці свідчать про те, що домінуючим інструментом у формуванні доходів Пенсійного фонду виступає єдиний внесок на загальнообов'язкове державне соціальне страхування, і за останні три роки відбувається його збільшення в структурі власних надходжень бюджету: у 2011 році він становив 95,57 %, а у 2013 році збільшився до 97,44 %. Це пов'язано з поліпшенням економічної ситуації в країні, зокрема з підвищенням темпів зростання фонду оплати праці, а отже, і збільшенням надходжень єдиного внеску.

Єдиний внесок – консолідований страховий внесок, збір якого здійснюється до системи загальнообов'язкового державного соціального страхування в обов'язковому порядку та на регулярній основі з метою забезпечення захисту у випадках, передбачених законодавством, прав застрахованих осіб та членів їхніх сімей на отримання страхових виплат (послуг) за діючими видами загальнообов'язкового державного соціального страхування [10].

Перш за все слід зазначити, що платниками єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування є юридичні особи незалежно від форми власності, виду діяльності, господарювання, фізичні особи – підприємці, фізичні особи, які забезпечують себе роботою самостійно та використовують працю фізичних осіб на умовах трудового договору (контракту), громадяни України, іноземці та особи без громадянства, які працюють на підприємствах, в установах та організаціях, у фізичних осіб – підприємців або осіб, які забезпечують себе роботою самостійно на умовах трудового договору (контракту) та інші особи, визначені законом України «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування» [10].

Єдиний внесок нараховується на суму нарахованої заробітної плати за видами виплат, які включають основну та додаткову заробітну плату, інші заохочувальні та компенсаційні виплати, у тому числі в натуральній формі, що визначаються відповідно до Закону України "Про оплату праці", та суму винагороди фізичним особам за виконання робіт за цивільно-правовими договорами. Базою нарахування єдиного внеску для фізичних осіб-підприємців є сума доходу (прибутку), отриманого від їх діяльності, що підлягає обкладенню податком на доходи фізичних осіб.

Ставки єдиного внеску встановлюються у відсотках до бази нарахування відповідно до класів професійного ризику виробництва, до яких віднесено платників єдиного внеску, з урахуванням їх основного виду економічної діяльності, що визначається за найбільшою питомою вагою обсягу реалізованої продукції або чисельністю зайнятих осіб за минулий календарний рік. Законом України «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування» визначено 67 класів професійного ризику галузей виробництва, кожному з яких встановлений окремий розмір єдиного внеску. Так, наприклад, для першого класу професійного ризику виробництва, якому відповідають такі види економічної діяльності, як діяльність у сфері права, міжнародна діяльність, державне управління загального характеру та інші розмір єдиного внеску становить 36,76 %, а для 67 класу за видом економічної діяльності – добування кам'яного вугілля розмір внеску становить 49,7 % до бази нарахування. Для бюджетних установ єдиний внесок встановлюється в розмірі 36,3 %.

Нараховується єдиний внесок у межах максимальної величини бази нарахування єдиного внеску, яка відповідає сімнадцятикратному розміру прожиткового мінімуму, встановленого для працездатних осіб. Одночасно сума єдиного внеску не може бути меншою за розмір мінімального страхового внеску за кожен особу.

Єдиний внесок сплачується платниками виключно в національній валюті як у готівковій, так і в безготівковій формі шляхом внесення відповідних сум на небюджетні рахунки територіальних управлінь Пенсійного фонду, відкриті в органах Державного казначейства України.

Не пізніше наступного операційного дня після зарахування суми надходжень єдиного внеску до Пенсійного фонду у визначеній відсотковій пропорції здійснюється його розподіл за видами загальнообов'язкового державного соціального страхування.

Разом з тим протягом останніх років видатки бюджету Пенсійного фонду не забезпечуються його надходженнями, що приводить до зростання залежності бюджету Пенсійного фонду від коштів Державного бюджету України. Водночас з урахуванням щорічно виділених бюджетних асигнувань на покриття дефіциту коштів Пенсійного фонду бюджет вважається збалансованим.

У табл. 3 відображений обсяг доходів, видатків Пенсійного фонду та їх співвідношення.

Таблиця 3

Співвідношення доходів та видатків бюджету Пенсійного фонду України

Показники бюджету, тис. грн	2011 р.	2012 р.	2013 р.
Доходи Пенсійного фонду без урахування залишку	191280946,2	213439813,3	230285384,9
Видатки Пенсійного фонду	209036000,0	228763743,6	252049182,6
Співвідношення доходів та видатків (%)	91,5	93,3	91,4
Перевищення доходів над видатками	- 17755053,8	- 15323930,3	- 21763797,7

З таблиці відслідковується, що співвідношення доходів та видатків залишається практично на незмінному рівні. Також спостерігається зростання дефіциту бюджету Пенсійного фонду України, що не відповідає умовам запровадження загальнообов'язкового державного накопичувального страхування. Питання запровадження другого рівня стає досить актуальним, так як загальнообов'язкова накопичувальна система має забезпечити додаткову підтримку солідарній пенсійній системі, що дозволить збільшити розміри пенсійних виплат громадянам України [14]. Така система стимулюватиме громадян до накопичень пенсійних коштів, які будуть їхньою власністю. Перерахування внесків до Накопичувального пенсійного фонду запроваджується, починаючи з року, в якому буде забезпечено бездефіцитність бюджету Пенсійного фонду України [11]. Внески до цього фонду є складовою частиною єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування, сплаченого учасниками накопичувальної системи пенсійного страхування. Таким чином, питання забезпечення належного адміністрування єдиного внеску та наповнення бюджету Пенсійного фонду є актуальними та потребують вирішення. Вирішенню цих питань сприятиме посилення контролю органів Пенсійного фонду над платниками єдиного внеску за дотриманням законодавства про оплату праці, збір та облік єдиного внеску; активізація роботи щодо погашення заборгованості зі сплати єдиного внеску та страхових внесків; дотриманням платіжної дисципліни; взаємодія з органами влади, Державної виконавчої служби, правоохоронними органами. Водночас, збільшення доходів бюджету Пенсійного фонду України залежить як від економічного зростання реального сектору економіки, легалізації заробітної плати та трудових відносин з найманими працівниками, так і від подальшого утвердження принципів загальнообов'язкового державного пенсійного страхування.

Висновки та пропозиції. Враховуючи той фактор, що домінуючим інструментом у формуванні бюджету Пенсійного фонду України виступає єдиний внесок, потрібно вжити заходів щодо збільшення його надходжень, а одним з яких є легалізація заробітної плати, поступове зростання її рівня та збільшення надходжень від страхувальників, які обрали для себе особливий спосіб оподаткування й сплачують внески в розмірі, не меншому за мінімальний. Важливим чинником легалізації заробітної плати є оптимізація нарахувань єдиного внеску та підвищення відповідальності платників за її тінізацію. Зменшення розмірів нарахувань єдиного внеску сприяло б добровільному переходу суб'єктів підприємницької діяльності до виплати заробітної плати, що, у свою чергу, збільшить надходження до Пенсійного фонду України.

Список використаних джерел

1. *Бевзенко О. В.* Ефективність функціонування Пенсійного фонду України [Електронний ресурс] / О. В. Бевзенко. – Режим доступу : http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/NvChdieu/2012_3/224-230.pdf.
2. *Бондар Ю. А.* Місце внутрішнього аудиту в системі органів Пенсійного фонду України [Електронний ресурс] / Ю. А. Бондар. – Режим доступу : http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/en_oif/2012_9_1/13.pdf.
3. *Внукова Н. М.* Соціальне страхування : навчальний посібник / Н. М. Внукова, Н. В. Кузьминчук. – К. : Центр навчальної літератури, 2009. – 412 с.
4. *Губрієнко О. М.* Проблеми та перспективи реформування пенсійної системи України [Електронний ресурс] / О. М. Губрієнко. – Режим доступу : http://www.nbu.gov.ua/portal/natural/Vznu/Jur/2010_4/057-64.pdf.
5. *Зайчук Б. О.* Головна умова успіху пенсійної реформи – це зайнятість і високі зарплати. [Електронний ресурс] / Б. О. Зайчук. – Режим доступу : <http://www.dt.ua/newspaper/articles/73723>.
6. *Конопліна Ю. С.* Соціальне страхування : навчальний посібник / Ю. С. Конопліна. – Суми : ВТД «Університетська книга», 2008. – 224 с.
7. *Про затвердження* бюджету Пенсійного фонду України на 2011 рік : Постанова Кабінету Міністрів України від 9 червня 2011 р. № 643.
8. *Про затвердження* бюджету Пенсійного фонду України на 2012 рік : Постанова Кабінету Міністрів України від 8 лютого 2012 р. № 69.
9. *Про затвердження* бюджету Пенсійного фонду України на 2013 рік : Постанова Кабінету Міністрів України від 11 лютого 2013 р. № 101.
10. *Про збір* та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування [Електронний ресурс] : Закон України від 8 липня 2010 року № 2464-VI. – Режим доступу : www.zakon.rada.gov.ua.
11. *Про заходи* щодо законодавчого забезпечення реформування пенсійної системи [Електронний ресурс] : Закон України від 8 липня 2011 року № 3668-VI. – Режим доступу : www.zakon.rada.gov.ua.
12. *Порядок* розроблення, затвердження та виконання бюджету Пенсійного фонду України : Постанова правління Пенсійного фонду від 31.08.2009 № 21-2.
13. *Юрченко О. Б.* Механізм формування доходів бюджету територіальних підрозділів пенсійного фонду України та їх облік [Електронний ресурс] / О. Б. Юрченко. – Режим доступу : www.nbu.gov.ua/portal/chem_biol/nvnltu/22_8/326_Jur.pdf.
14. *Ярошевич Н. Б.* Особливості формування надходжень пенсійного фонду України в контексті проблем солідарної пенсійної системи [Електронний ресурс] / Н. Б. Ярошевич, І. В. Макалюк. – Режим доступу : http://www.nbu.gov.ua/portal/chem_biol/nvnltu/21_8/322_Jar.pdf.